

Alleg 3

Sprawozdanie

Wydziału krajowego w przedmiocie odnowienia król. zamku na Wawelu w Krakowie za czas od 1. sierpnia 1912 do końca sierpnia 1913 roku.

Wysoki Sejmie!

W czasie od 1. sierpnia 1912 do końca sierpnia 1913 odbyły się następujące posiedzenia pełnego krajowego Komitetu restauracji zamku oraz posiedzenia Komitetu lokalnego, a Kierownictwo wykonało następujące roboty techniczne i artystyczne.

Posiedzenia Komitetów.

Dnia 28. listopada 1912 powziął pełny Komitet restauracji zamku następujące uchwały:

a) Centralę ogrzewania wszystkich budynków na Wawelu postanowiono umieścić między dawnym budynkiem poszpitalnym a murem obronnym austriackim, kokosownię zaś pod drogą dojazdową od strony ul. Bernardynów.

b) Z powodu złego stanu hełmów wież Sobieskiego i Zygmunta III-go uchwalono jednogłośnie danie nowych hełmów w konstrukcyi drewnianej z najściślejszym zachowaniem ich kształtu dzisiejszego.

Pokrycie hełmów ma być wykonane z najlepszej, dobrze i szybko patynującej się miedzi saskiej.

c) W kwestyi restauracji obramień okien w krużgankach dziedzińca arkadowego uchwalono restaurację tychże prowadzić w ten sposób, by jak najwięcej zachować dawnych ciosów profilowanych lub rzeźbionych, choćby one były nieco przez czas lub pożary nadwątlone.

d) Uchwalono jednogłośnie zniesienie wałów ziemnych na północnych stokach Wawelu, usypanych w drugiej połowie XIX. wieku, i obłożenie darnią miejsc odsłoniętych.

e) Uchwalono zbadanie fundamentów około „Kurzej stopki“ oraz zbadanie murów budynku dawnych kuchien królewskich.

f) Uchwalono urządzenie na zamku prowizorycznych gromochronów.

g) Ze względu na przygotowującą się regulację brzegu Wisły około Wawelu oraz regulację dzielnic pod Wawelem uchwalono, by Kierownictwo weszło w porozumienie z miarodajnymi czynnikami w celu najkorzystniejszego ukształtowania tych części ze względu na otoczenie Wawelu.

h) Aby niewstrzymywać restauracji wnętrza uchwalono traktowanie w zasadzie ubikacyi II-go piętra jako ubikacyi za bytkowych. Stropy sal tych poprzednio

belkowe, ponieważ okazały się zupełnie zgniłe, mają być wykonane w konstrukcji betonowej, płaskie, tak by w nich umocować można w przyszłości odpowiednie dekoracje.

Jedynie trzy największe sale mają otrzymać odrazu bogatą dekorację, łączącą się konstrukcyjnie z systemem stropów żelazno-betonowych.

i) Jego Ekscellencya Hr. Leon Piniński zawiadomił, iż zamówił materię na obicie sal, przeznaczonych na pomieszczenie ofiarowanych przez niego zbiorów dla zamku na Wawelu.

II. Ustanowionym został stały Komitet miejscowy restauracji zamku, złożony z członków pełnego komitetu krajowego, którzy stale mieszkają w Krakowie, a oprócz tychże mianowani zostali członkami Komitetu krajowego a zarazem Komitetu lokalnego panowie: Tadeusz Stryjeński c. k. radca budownictwa, Sławomir Odrzywolski c. k. nadradca budownictwa i Dr. Józef Muczkowski c. k. konserwator dla miasta Krakowa.

Zadaniem tego Komitetu jest dozorowanie toku robót, wykonywanie ich w myśl życzenia pełnego Komitetu krajowego, przygotowywanie spraw dla pełnego Komitetu, zajmowanie się sprawami administracyjnymi t. j. ofertami i rachunkami. Komitet miejscowy odbył ogółem 14-cie posiedzeń.

Wykonanie robót technicznych i artystycznych.

a) Firma L. Zieleniewski ustawiła żelazną konstrukcję dachu na narożniku północno-wschodnim obok „Kurzej stopki“.

b) Wykończono zupełnie w robocie kamieniarskiej i murarskiej balkon łączący tak zwaną wieżę Sobieskiego z pokojami II-go p. obok skarbcza katedralnego

c) Wykonano restaurację fasady w cegle surowej naprzeciw katedry w małym podwórzyku, do wysokości dwóch metrów od ziemi, i rozebrano ustawione tam rusztowanie.

d) Wykonano dwie próby restauracji fasady północnej zamku w cegle surowej i w tynku na całej wysokości fasady na przestrzeni 28 m z zachowaniem wszelkich śladów dawnej techniki murarskiej.

e) Na tejże fasadzie północnej osadzono wszystkie obramienia okien I-go p. z kamienia pińczowskiego.

f) Na fasadzie wschodniej osadzono wszystkie kamienne obramienia okien po wieżę Lubrankę: na I. p. z kamienia pińczowskiego, na II. p. z kamienia sztyłtowieckiego.

g) Firma L. Zieleniewski ukończyła we fabryce wykonanie żelaznej konstrukcji dachu na skrzydle południowo-wschodnim.

h) Ustawiono resztę rusztowania od „Lubranki“ na fasadach skrzydła wschodniego i resztę rusztowań w arkadowym podwórzu.

i) Osadzono i wykonano kompletnie kamieniarkę arkad na części skrzydła wschodniego po skrzydło południowe, wyburzając przedtem omurowanie austriackie.

k) Ukończono badanie murów dawnych kuchon królewskich.

l) Zaczęto zdjęcia dawnego budynku poseminaryjnego, którego pierwsze piętro oddanem zostało na tymczasowe pomieszczenie Muzeum etnograficznego.

m) Wykonano i osadzono okap modrzewiowy na stronie wschodniej krążanków wraz z kasetonowym sufitem po mur ogniowy, i częściowo osadzono sufit kasetonowy na reszcie tegoż krążanku.

n) Ustawiono rusztowanie do wieży Sobieskiego, rozebrano jej zbutwiały hełm i odwiązano nowy.

o) Wykonano cały gzyms kamienny na tejże wieży w trzech warstwach o formie pierwotnej w celu usunięcia gzymsu murowanego, będącego w bardzo złym stanie. Do gzymsu użyto niebieskawego kamienia straconeckiego.

p) Wykonano zdjęcia wszystkich okien i kordonów tejże wieży, gdyż obecne są zupełnie zwiertzałe.

r) Odwiązano rusztowanie do wieży Zygmunta III-go.

s) Wykonano do połowy wysokości szkarpową podstawę tejże wieży z ciosów kamienia podgórskiego i lubowelskiego.

t) Usunięto wszystkie wały i nasypy od strony północnej zamku, pochodzące z połowy XIX-go wieku.

u) Założono na całym zamku prowizoryczne gromochrony.

v) Wykonano nowe projekta niwelacji dróg zamkowych oraz wykonano niwelację całego wzgórza Wawelu i jego kanalizacji.

w) Na ukończeniu są nowe projekta centralnego ogrzewania i wentylacji.

x) Również na ukończeniu są obliczenia stropów betonowych wszystkich sal II go piętra.

y) Z robót wewnętrznych wykonano przywrócenie dwóch klatek schodowych służbowych, jednej okrągłej, drugiej prostej, biegnącej w grubości muru. Obydwie łączą przedpokój I. p. obok Kurzej stopki ze salami II. piętra.

aa) Dokonano restauracji wielu obramień kamiennych I. i II. piętra na kruzgankach podwórza arkadowego.

bb) Uzupełniono w plastelinie wiele zniszczonych herbów nadokiennych i naddrzwiowych, robiąc następnie z nich odlewy gipsowe jako definitywne modele dla wykucia w kamieniu.

cc) W trzech salach wschodnio-południowego skrzydła na II. piętrze odkryto przy zdejmowaniu dawnych belek stropowych cenne figuralne i ornamentacyjne freski wysokości około dwóch metrów. Niestety, freski te są przecięte podsiebitką stropów z czasów austriackich. Ogólna ich długość wynosi 142 m. Zostały one na razie przez malarza J. Makarewicza z kilku pobiał odczyszczane, odpadające miejsca tynku zalane i najtroskliwiej przykryte, od wilgoci zabezpieczone, by nie uległy zniszczeniu lub nadwężeniu przy zdejmowaniu drzewnej konstrukcyi dachu nad temi salami.

dd) Rozbieranie tego dachu jest już na ukończeniu.

ee) Pod temi salami II. piętra znajdują się stropy bogato profilowane i polichromowane sal I. piętra. Te zostały również w całości przykryte osobnymi przewizorycznymi dachami, pokrytymi najgrubszą smołowaną papą, a woda deszczowa z nich odprowadzona rynnami, wychodzącymi przez okna.

ff) Na baszcie Sandomierskiej pokryto dach dachówką gąsiorkową i założono gromochron.

gg) Dla służby zamkowej zaadaptowano drugie piętro budynku poseminaryjnego (mieszkań 6).

hh) Przeniesiono mieszkanie inspicjenta z dawnego budynku poszpitalnego z powodu oddania miastu tegoż na Muzeum narodowe — na drugie piętro nad mieszkaniem kierownika w dawnym budynku sądu garnizonowego.

ii) Z powodu wstąpienia do biura Kierownictwa architektury Ignacego Sowińskiego poczyniono odpowiednie zmiany w rozkładzie biur kierownictwa.

Sposób prowadzenia robót.

a) Roboty murarskie prowadzone były jak poprzednio we własnym zarządzie, co powoduje duże oszczędności.

b) Roboty ciesielskie prowadzi firmy: L. Karolla, oraz K. Zieliński w Krakowie.

c) Roboty blacharskie W. Stopiński.

d) Roboty kamieniarskie wykonywały firmy: Bracia Trembeccy i P. Cekiera w Krakowie.

e) Konstrukcyę żelazną dachu wykonuje firma L. Zieleniewski i Sp. Tow. akc. w Krakowie.

f) Roboty stolarskie stropów kruzganków II. piętra i okapu wykonuje firma R. Muranyi w Krakowie.

g) Roboty sztukatorskie i rzeźbiarskie wykonuje firma Wł. Eliaz w Krakowie.

h) Wszelkie roboty oddane były przedsiębiorcom przez rozpisanie ofert do firm uznanych za najlepsze.

Czynności biurowe.

Wykonano zdjęcia detailiczne pomiary i niwelacje, projekta architektoniczne oraz nadzór budowy i wszelkie zamówienia.

Skład biura Kierownictwa restauracji król. zamku na Wawelu w czasie objętym tem sprawozdaniem był następujący:

a) Kierownik restauracji król. zamku na Wawelu architekt Zygmunt Hendel
Zajęci w biurze Kierownictwa architektki: Ludwik Szuch, Stanisław Tabeński i Henryk Józef Sienkiewicz; u zędnik manipulacyjny Adam Bogdani.

b) Zarządca i inspicjent zamku Karol Skawiński, architekt, który jako budowniczy, jest wobec Urzędu budowniczego miasta Krakowa, miejskiej Kasy chorych,

oraz Zakładu ubezpieczenia robotników od wypadków we Lwowie odpowiedzialnym za roboty prowadzone przy restauracji zamku przez Wydział krajowy we własnym zarządzie.

Dla przedstawienia Wysokiemu Sejmowi dokładnego obrazu kosztów odnowienia król. zamku na Wawelu, podaje Wydział krajowy poniżej pod A) szczegółowy wykaz wydatków, poniesionych z powodu ewakuacji zamku Wawelskiego, a pod B) wykaz wydatków po koniec r. 1912 spowodowanych samą restauracją zamku.

L. p.	Poszczególnienie	Szczegółowo		Razem	
		K	g	K	g
A) KOSZTA EWAKUACJI.					
1	Kupno realności w Krakowie l. k. 33 wraz z należnością od kontraktu	52.428	26		
2	Kupno gruntu w Oleszy	195 050	—		
3	Dwanaście rat wypłaconych skarbowi wojskowemu na budowę koszar	3,048.000	—		
4	Na adaptację traktu skarbowi wojskowemu	12.000	—		
5	Ryczałt jednorazowy skarbowi wojskowemu na czyszczenie kanałów	4.000	—		
6	Gminie m. Krakowa subwencya na budowę kanału do Wisły dla obsłużenia nowych koszar wojskowych	65.000	—		
7	Koszta podróży i komisye	1.936	08		
8	Za projekty kanałów	342	06		
9	Rzeczoznawcy sądowi	132	39		
10	Prokuratorya skarbu, koszta spisywania umowy	581	08		
11	Odbitki litograficzne, portorya, telegramy, książki i t. p.	139	99	3,540.609	86
Oprócz odsetek biernych od pożyczek na cele ewakuacji w kw. 268.058·34 pokrytych z kredytów budżetowych z 1905, 1906, 1907, 1908 i 1909.					
Na powyższe cele wpłynęły następujące dochody:					
1	Pożyczka zaciągnięta z funduszu kraj. zarządu sprzedaży soli w myśl uchw. Sejmu z d. 1 ⁹ / ₂ 1897	2,702.494	30		
2	Subwencya krakowskiej Kasy oszczędności	800.000	—		
3	Legat ś. p. Kazimierza Rysza (netto)	904	63		
4	" " ks. Krocowskiego	210	93		
5	" " Cypryana Jaworskiego	1.000	—		
Razem j. w.					3,540.609 86
B) KOSZTA RESTAURACJI.					
1	Roboty studniarskie i wodociągowe	6.722	95		
2	" murarskie, kamieniarskie i betonowe z materiałem	485.017	85		
Do przeniesienia		491.740	80		

L. p.	Poszczególnienie	Szczegółowo		Razem	
		K	g	K	g
	Z przeniesienia	491.740	80		
3	Roboty ciesielskie z materiałem i naprawa dachu	92.326	14		
4	„ rzeźbiarsko-stolarskie (stropy modrzewiowe)	137.453	26		
5	„ stolarskie zwykłe	15.091	70		
6	„ ślusarskie i materiały żelazne	24.816	46		
7	„ blacharskie	5.740	48		
8	„ ziemne i brukarskie	6.213	01		
9	„ artystyczne malarskie	12.690	—		
10	„ szablonowe	1.727	53		
11	„ szklarskie	1.340	24		
12	Inwentarz	27.725	51		
13	Plany, modele, kosztorysy, odlewy, atelier fotograficzne	28.633	69		
14	Opał i światło	11.837	65		
15	Place personalu urzędniczego i służby	181.603	95		
15 ^a	Dachówka	23.970	84		
15 ^b	Koszta sporu z gminą m. Krakowa o prawo własności	534	15		
16	Koszta komisji	2.712	08		
17	„ przesiedlenia do Krakowa kierownika restauracji i inspicjenta	1.012	70		
18	„ adaptacji mieszkań kierown. i inspicjenta	9.806	12		
19	Konstrukcja żelazna dachowa i dachówka	123.627	81		
20	Wydatki połączone z zaprowadzeniem wentylacji i centralnego ogrzewania	12.098	75		
21	Zaprowadzenie stacji telegrafu pożarnego na zamku	4.149	93		
22	Wydatki administracyjne	17.434	89		
23	„ kancelaryjne	7.654	31		
24	„ rozmaite	1.231	79		
	Razem			1 243 173	79
	Na pokrycie tych wydatków służą:				
1	Kredyt budżetowy fund. kraj. z r. 1906 (rubryka XIV poz. 531 a)	100.000	—		
2	Kredyt budżetowy fund. kraj. z r. 1907 (rubryka VI poz. 22)	100.000	—		
3	Kredyt budżetowy fund. kraj. z r. 1908 (rubryka VI poz. 22)	100.000	—		
4	Kredyt budżetowy fund. kraj. z r. 1909 (rubryka VI poz. 16)	100.000	—		
5	Kredyt budżetowy fund. kraj. z r. 1910 (rubryka VI (rubryka poz. 12)	100.000	—		
6	Kredyt budżetowy fund. kraj. z r. 1911 (rubryka VI poz. 7)	100.000	—		
7	Dito za r. 1912 (rubr. VI poz. 8)	100.000	—		
8	Dotacja Najw. Dworu (I., II., III., IV., V., i VII rata)	700.000	—		
9	Dochód z kart wstępu na zamek do końca r. 1911	33.627	—		
10	Legat ś. p. Kudasiewiczza na restaurację Wawelu	372	11		
11	„ „ Mireckiego	164.961	90		
12	„ „ Berkiego (netto)	1.940	25		
	Do przeniesienia	1,600.901	26		

L. p.	Poszczególnienie	Szczegółowo		Razem	
		K	g	K	g
	Z przeniesienia	1,600.901	26		
13	Legat ś. p. hr. Krasieńskiego	11.175	90		
14	Datek Banku polskiego Związku narodowego w Krakowie		26 05		
15	Datek od H. K.	472	—		
16	„ „ J. Grünberga	30	—	1,612.605	21
	W porównaniu z wydatkami j. w.			1,243.173	79
	Przewyżka dochodów przeniesiona do dalszej dyspozycji na rok 1913.			369.431	42

Na podstawie powyższego sprawozdania Wydział krajowy wnosi:

Wysoki Sejm raczy uchwalić:

Sejm przyjmuje do wiadomości sprawozdanie Wydziału krajowego w przedmiocie odnowienia król. zamku na Wawelu.

**Z Rady Wydziału krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi
wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem.**

Marszałek krajowy:
Adam Gołuchowski w. r.

Sprawozdawca:
Mieczysław Gnyzkiewicz w. r.
Członek Wydziału krajowego.